

УДК 658:330.3

М. В. Шашина,

д. е. н., професор, професор кафедри економіки і підприємництва,
КПІ ім. Ігоря СікорськогоORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6676-3316>

О. Ю. Шашин,

аспірант, Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5457-8594>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.8.31

СУЧАСНІ АСПЕКТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ АНТИСИПАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

М. Shashyna,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department Economics
and Entrepreneurship, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

O. Shashyn,

Postgraduate student, International Scientific and Technical University

MODERN ASPECTS OF SCIENTIFIC RESEARCH ON ANTISYMPATHETIC MANAGEMENT

У статті досліджено наукові підходи, котрі на сучасному етапі наукових досліджень становлять теоретико-методологічну базу антисипативного управління із позиції вітчизняних та зарубіжних дослідників. Виокремлені особливості концептуальних положень системного, ситуаційного, функціонального, процесного підходів із узагальненням аспектності орієнтованої на реалізацію антисипативного управління. Використаний підхід компліментарності аналізу підходів управління та теорії управління щодо формування концептуального базису антисипативного управління. В якості основи вибрано процесний підхід та конструктивний. Конструктивний підхід у розрізі антисипативного управління орієнтований на прийняття рішень, який базується на математиці та логіці, і призначений для розробки методів вирішення проблем. Підхід є теоретичним і характерним для досліджень нормативної науки управління. Дане поєднання надало можливість сформулювати концептуальну базу антисипативного управління.

The article examines the scientific approaches that at the present stage of scientific research constitute the theoretical and methodological basis of antisymphathetic management from the perspective of domestic and foreign researchers. The features of the conceptual provisions of the systemic, situational, functional, and process approaches are highlighted, with a generalization of the aspect of the implementation-oriented antisymphathetic management. The approach of complementarity of the analysis of management approaches and management theory to form the conceptual framework of antisymphathetic management is used. The process approach and constructive approach are chosen as the basis. The constructive approach in the context of antisymphathetic management is focused on decision-making, based on mathematics and logic, and is designed to develop methods for solving problems. The approach is theoretical and characteristic of research in the normative science of management. An essential part of the constructive approach is linking the problem to its solution with the help of theoretical knowledge. First, the basic definitions and behavioral models of anticipatory management and managerial communication are provided. These descriptions include a discussion of the research environment and established management processes. These issues define and explain the prerequisites for further research.

This combination made it possible to form a conceptual framework for antisymphathetic management. Complementation of management approaches and management theory with a defining feature of diagnosing threats at the early stages of their occurrence, making management decisions in the interaction of the operational environment of management communication and making proactive decisions based on preparation, problem solving and solution finding, which are also related to risk management analysis and leadership behavior. Further discussions on the conceptual framework of antisymphathetic governance should not be a discussion of different theories, but an explanation of theories that are being implemented, have their practical results and can be used in further research.

Ключові слова: наукові дослідження, антисипативне управління, наукові підходи, концепції антисипативного управління.

Key words: scientific research, antisymphathetic management, scientific approaches, concepts of antisymphathetic management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасні практики здійснення управлінської діяльності визначені потребою швидких рішень, недостатнім обсягом інформації та окреслені середовищем функціонування підприємства. Дані обставини актуалізують концепти антисипативного управління, котрі концентрують управлінський вплив на інформаційних потоках оточуючого середовища та спонукають до майбутніх змін. Проте, поряд із твердженнями щодо перспективності антисипативного управління у відслідковуванні сигналів розвитку підприємства, широкого поширення теоретичних засад та реалізації практик даного виду управління не набуло, що потребує подальших наукових досліджень у царині структурованості наукових підходів та концептуального базису антисипативного управління у сучасній теоретико-методологічній системі менеджменту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

На думку значної плеяди науковців, таких як А. Босак [3], О. Мельник [5], Н. Петришин, Н. Сиротинської [7] та інших антисипативне управління формує новітню парадигму на засадах процесно-структурного підходу, але навіть у трактуванні суті концептуального базису виокремлення процесного та структурного підходу наявні значні розбіжності. Зокрема, деякі автори ототожнюють процесний підхід із концептами традиційного функціонального наукового підходу, оскільки він ґрунтується на досягненні цілей функціонування організації на засадах процесу їх реалізації, але при реалізації процесного підходу в управлінні концептуальна концентрація спрямована на процедури прийняття рішення та комунікацію, котрі сприяють плануванню, організації, мотивації та

контролю. Із такою відмінністю погоджується і О. Кузьмін [7]. Так, адепти антисипативного управління підприємством відмічають наявні розбіжності у науковому підґрунті, що спонукає до подальших наукових досліджень цього напрямку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

На основі узагальнення теоретико-методологічних положень щодо підходів управління визначити концептуальний базис антисипативного управління у розрізі сучасних наукових досліджень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Середовище функціонування підприємства набуває продуктивних ознак за умови здатності апарату управління ідентифікувати та опрацьовувати наявну та можливу небезпеку у розрізі завдання його розвитку. Дане припущення надає антисипативному управлінню властивостей перспективного напрямку теоретико-практичної позиції розвитку підходів до управління підприємством, так як сконцентроване на реалізації управлінського впливу через призму сканування оточуючого середовища та прийняття рішень щодо подальших напрямів його функціонування.

О. Кузьмін [6], О. Мельник [5], Н. Петришин та О. Пшик-Ковальської [9] обґрунтовують, що процесно-структурний підхід, котрий формує методологічний базис антисипативного управління залучає концептуальні положення еволюційно виокремлених наукових підходів менеджменту таких як системний, процесний, функціональний та динамічний. В свою чергу, виокремлений перелік підходів потребує уточнення щодо теоретичних положень, котрі увійшли в узагальнене представлення процесно-структурного підходу. Так, системний підхід

окреслює характер взаємодії структурних елементів системи при реалізації управлінського впливу, і поряд із ситуаційним, який формує інструментарій управління на засадах аналізу обставин функціонування організації, в 50—60 роках двадцятого століття становили методологічну основу менеджменту [10, с. 38]. Ситуаційний підхід набув популяризації у роботах Т. Бернса, Д. Гілбрейта, Д. Томсона та інших, впроваджуючи поняття "організаційна поведінка", "операція", "моделювання" і виступив логічним продовженням теорії систем, при цьому, набуваючи власної ідентичності у розрізі розгляду конкретних умов функціонування організації, обираючи обмеження, фактори, прийому тощо, котрі найбільш сприяють ефективному досягненню цілей організації.

Динамічний підхід ґрунтується на проведенні ретроспективного аналізу об'єкту управління відповідно різним ситуаційним обставинам [8]. Таке трактування суті підходу призводить до суміщення його представлення із концептуальними положеннями ситуаційного підходу. Але, динамічний підхід, визначаючи причинно-наслідкові зв'язки набутого стану об'єкту управління із позиції післягляду, набуває власної ідентичності, хоча і має споріднене методичне підґрунтя із ситуаційним підходом.

На противагу системному та ситуаційному підходам, функціональний підхід тривалий час вважався основоположним при здійсненні управлінської діяльності для підприємства [4]. Його комплексність полягає у виконанні взаєпов'язаних управлінських функцій, котрі охоплюють всі аспекти процесу управління, підтримуючи вертикальну ієрархічність специфіки організаційної структури господарюючого суб'єкта. З позиції антисипативного управління щодо сканування зовнішнього середовища реалізація функціонального підходу має суттєві методичні та практичні обмеження, котрі формуються у результаті структурної автономності підрозділів, і як зазначає К. Безгін [2], дане ускладнює протистояння мінливому середовищу через складність встановлення горизонтальних зв'язків між структурними підрозділами особливо для великих підприємств. Окрім того, технологічна розрізненість виконуваних управлінських рішень послаблює ефективність їх виконання та відповідальність за кінцевий результат, що нівелює ідею антисипативного управління, як упередження негативних впливів середовища функціонування підприємства на ранніх стадіях.

Процесний підхід набув своєї практичної актуалізації у вісімдесяті роки минулого сто-

ліття, як виклик пошуку нової методології управління орієнтованої на досягнення визначеної мети організацією, котра має результат у кількісному вираженні [2], і це становить суттєвий бекграунд щодо реалізації антисипативного управління. Концепція теорії процесів була сформована ще у шестидесятих роках двадцятого століття, але на практиці набула широкого поширення на десятиліття пізніше із оприлюдненням наукових робіт М. Портера, Т. Давенпорта, А. Шаєра та інших. Слід відзначити, що із позиції наукових досліджень управління, процесний підхід розглядають як сучасний аспект теорії систем. Об'єктною областю дослідження процесного підходу виступають не властивості системних елементів, а їх зміни, що надає процесному підходу статус основоположного у формуванні концепту антисипативного управління, як такого що спрямовано на виявлення ранніх загроз у динамічних умовах функціонування підприємства.

Теоретичне осмислення виокремлених традиційних підходів до управління дає розуміння, що сучасні концепти управління у розрізі комбінування продуктивних теоретико-методологічних засад створюють нову якість методологічного базису.

Як основу для подальшої методологічної дискусії про різні підходи, слід звернути увагу на наступну класифікацію до управлінських досліджень, котра часто використовується західними науковцями [12]. Вона складається з наступних чотирьох підходів:

— концептуальний підхід, який є традиційним описовим підходом з позитивістськими поглядами і спрямований на створення точних концептуальних систем, головним чином, за допомогою міркувань;

— номотетичний підхід також пов'язаний з позитивістською дослідницькою традицією, спрямований на встановлення нових причинно-наслідкових зв'язків і є пояснювальним за своєю природою;

— підхід, орієнтований на прийняття рішень, котрий базується на математиці та логіці і використовується для розробки методів вирішення проблем;

— діяльнісний підхід є герменевтичним і спрямований на розуміння процесів з урахуванням людського аспекту.

Прийняття рішень є центральною концепцією управлінських процесів. Управління завданнями та видами діяльності, пов'язаними з процесом управління, вимагає аналітичної обробки інформації, логічної оцінки ситуації, ефективного прийняття рішень та належного

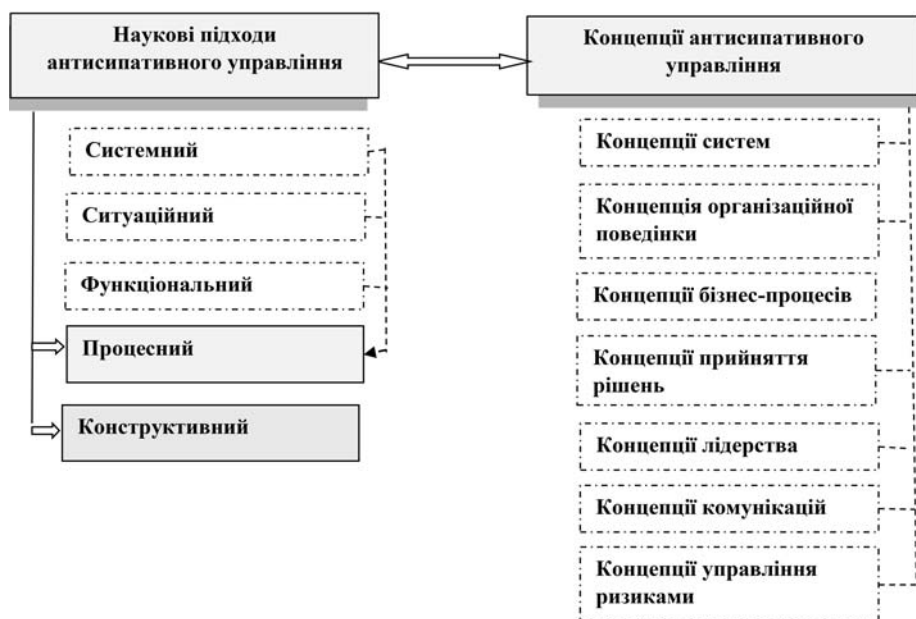

Рис. 1. Концептуальний базис антисипативного управління

Джерело: узагальнено авторами.

контролю за використанням часу [13, с.21]. На думку М. Адамів [1, с.117] визначальною особливістю антисипативного управління є розпізнання потенційних змін середовища, моделювання їх подальшого протікання та формування упереджувальних реакцій з метою формування оптимального управлінського рішення. Таке бачення підкреслює застосування концепції прийняття рішень у науковому базисі антисипативного управління.

Новітні концепції та практики розуміння менеджменту віддають перевагу лідерському підходу. Бачення і місія ставляться на чільне місце замість менеджменту, який зосереджується на плануванні. Основна увага приділяється випереджаючому і швидкому управлінню (11, с. 34—35). З цієї точки зору, вивчення менеджменту має бути міцно пов'язане з тими концепціями і баченнями, які проникають у майбутні ситуації, тому концептуальний базис антисипативного управління має враховувати аспекти лідерської концепції.

В межах обґрунтування теоретико-методологічного базису дисертаційної роботи П. Куокканен [13], представник фінської школи, запропонував застосовувати конструктивний підхід у рамках наукового дослідження антисипативного управління, елементами якого є зосередженні на аналізі прийняття рішень, його наслідків у динамічному середовищі, а також, на передумовах досліджень, що базуються на диференційованих теоріях лідерства та диференційованому розумінні комунікації. В цьому дослідженні привертає увагу обґрунтування доціль-

ності використання концептів лідерства в антисипативному управлінні на засадах того, що багатовимірною інформаційною базою, пов'язаною з лідерством та підтримкою прийняття рішень, оперативною ситуацією та комунікацією в якій здійснюється лідерська діяльність щодо прийняття рішення. По-друге, моделі поведінки випереджаючого управління та управлінської комунікації базуються на математиці та логіці, і призначені для розробки методів вирішення проблем, а також пов'язані з аналізом управління ризиками.

Тобто, конструктивний підхід антисипативного управління об'єднує концепції прийняття рішень, лідерства, комунікації та управління ризиками, котрі формуються у рамках нормативної теорії управління із застосуванням емпіричних методів дослідження.

Узагальнюючи наведені вище дискусійні положення сучасного концептуального базису антисипативного управління може їх надати в наступному представлені на рис. 1.

Концептуальний базис антисипативного управління представляє сучасний аспект теорії менеджменту, який формують нову якість управління на засадах комплементації підходів управління та теорії управління із визначальною особливістю щодо діагностування загроз на ранніх стадіях їх виникнення, прийняття управлінських рішень у взаємодії оперативного середовища управлінської комунікації та прийняття випереджальних рішень на основі підготовки, вирішення проблеми та пошуку рішення, які також пов'язані з аналізом управління ризиками та лідерською поведінкою.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Наукові дослідження антисипативного управління не мають єдиної парадигми на сьогодні. Вони формуються із позицій використання найповніших знань та найдоцільніших підходів управління. Метою подальших дискусій щодо концептуального базису антисипативного управління має стати не обговорення різних теорій, а пояснення теорій, які реалізуються, мають свій

практичний результат та можуть бути використані в подальший дослідженнях.

Література:

1. Адамів А. Сутність та роль антисипативного управління на підприємствах. Галицький економічний вісник. 2010. № 3 (28). С. 112—121.

2. Безгін К. С., Гришина І. В. Порівняльний аналіз процесного та функціонального підходів до управління підприємством. Вісник економічної науки України. 2009. № 2 (16). С. 3—7.

3. Босак А.О. Систематизація чинників макро- та мікросередовища в системі процесно-структурного менеджменту. Наука й економіка: науково-теоретичний журна. 2011. № 3 (23). С. 60—67.

4. Кредісов А.І. Панченко Є.Г., Кредісов В.А. Менеджмент для керівників. Київ: Т-во "Знання", КОО, 1999. 556 с.

5. Кузьмін О., Ліпич Л., Мельник О. Антисипативне управління машинобудівними підприємствами на засадах слабких сигналів: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 224 с.

6. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Адамів М.Є. Антисипативне управління підприємствами: процесно-структурований підхід. Економіка: реалії часу. 2012. № 2 (3). С. 71—77.

7. Кузьмін О., Петришин Н., Сиротинська Н. Нова парадигма побудови менеджменту. Науковий вісник "Демократичне врядування". 2010. Вип. 6. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26645/syrotynska.pdf> (дата звернення: 13.03.2024).

8. Осовська Г.В., Осовський О.А. Менеджмент організацій: навч. посіб. Київ: Кондор, 2014. 860 с.

9. Петришин Н. Я., Пшик-Ковальська О.О., Жежуха В.Й. Систематизація чинників формування новітньої концепції менеджменту. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2012. № 720. С. 197—201.

10. Стадник В.В. Йохна М. А. Менеджмент. Київ: Академвидав, 2003. 464 с.

11. Lonnqvist J. On the psychology of leadership and management. Helsinki: Centre for Administrative Development, Printing Centre, Helsinki. 1995. Pp. 34—35.

12. Neilimo, K., Nasi, J. Nomothetic research approach and Finnish business economics. A study of the application of positivism. 1980. С. 66—67.

13. Pertti Kuokkanen M.Sc. Communicative and Anticipatory Decision-Making Supported by Bayesian Networks: A dissertation. Helsinki: Department of Communication University of Helsinki, 2009. 142 p.

References:

1. Adamiv, A. (2010), "The essence and role of anticipatory management at enterprises", Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk, vol. 3 (28), pp. 112—121.

2. Bezghin, K. S. and Hryshyna, I. V. (2009), "Comparative analysis of process and functional approaches to enterprise management", Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy, vol. 2 (16), pp. 3—7.

3. Bosak, A.O. (2011), "Systematization of macro- and microenvironmental factors in the process-structural management system", Nauka i ekonomika: nauково-teoretychnyj zhurnal, vol. 3 (23), pp. 60—67.

4. Kredisov, A.I. Panchenko Ye.H., Kredisov V.A. (1999), Menedzhment dlia kerivnykiv [Management for managers], Znannia, Kyiv, Ukraine.

5. Kuz'min, O., Lypych, L. and Mel'nyk, O. A (2014), Antysypatyvne upravlinnia mashynobudivnymy pidpriemstvamy na zasadakh slabkykh syhnaliv [Anticipatory control of machine-building enterprises on the basis of weak signals], Vezha-Druk, Luts'k, Ukraine.

6. Kuz'min, O. Ye., Mel'nyk, O.H. and Adamiv, M.Ye. (2012), Ekonomika: realii chasu, vol. 2 (3), pp. 71—77.

7. Kuz'min, O., Petryshyn, N. and Syrotyns'ka, N. (2010), "Anticipatory management of enterprises: a process-structured approach", Naukovyj visnyk "Demokratychnе vriaduvannia", vol. 6, "A new paradigm of building management", available at: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26645/syrotynska.pdf> (Accessed 13.03.2024).

8. Osovs'ka, H.V. and Osovs'kyj, O.A. (2014), Menedzhment orhanizatsij [Management of Organizations], Kondor, Kyiv, Ukraine.

9. Petryshyn, N. Ya., Pshyk-Koval's'ka, O.O. and Zhezhukha, V.J. (2012), "Systematization of the factors of formation of the latest management concept", Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku, vol. 720, pp. 197—201.

10. Stadnyk, V.V. and Jokhna, M. A. (2003), Menedzhment [Management], Akademvydav, Kyiv, Ukraine.

11. Lonnqvist, J. (1995), On the psychology of leadership and management, Centre for Administrative Development, Printing Centre, Helsinki, pp. 34—35.

12. Neilimo, K. and Nasi, J. (1980), "Nomothetic research approach and Finnish business economics", A study of the application of positivism, pp. 66—67.

13. Kuokkanen, P. (2009), "Communicative and Anticipatory Decision-Making Supported by Bayesian Networks", M.Sc. dissertation, Department of Communication University of Helsinki, Helsinki. *Стаття надійшла до редакції 06.04.2024 р.*